

МЭДЭЭЛЭЛ ТҮГЭЭХ ЭРХ, ХАРИУЦЛАГЫН АСУУДАЛД

Б.Болд-Эрдэнэ*

* Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн ХМХ-ны дарга, МУИС, НШУС, Сэтгүүл зүйн тэнхмийн багш, доктор (Ph.D.), дэд профессор

Түлхүүр үг: үнэнийг мэдэх нийгмийн “эрх”, бие хүнийг дээдлэгч, хамт нийтийн дэг журмыг онцлох тухай үзэл баримтлал, либертари үзэл, нийгмийн өмнө хариуцлагатай сэтгүүл зүйн онол.

Амьдрал хэмээгч үл төгсөх зөрчил, зөвшилцөл тэдгээрийн үр дагаврын дунд хувьсан өөрчлөгдөж байдаг амьд ертөнц юм. Тэр дундаа үзэл бодол, санаа сэтгэл, эрх ашиг, сонирхол, тэр бүү хэл амт, таашаалыг хүртэл агуулдаг оюун санааны нийцэл хийгээд үгүйсгэлийн орон зайд хязгаар үгүй билээ. Нийгмийг хүн бүтээж, түүний үнэлэмж хандлага, ойлголт төсөөллөөр оршин тогтнож байдгийг эш болговоос хичнээн хүн зон байна, төчнөөн сайн муу, сайхан муухай, үнэн худал байх нь ойлгомжтой. Тэгэхлээр хүмүүн бидэнд үнэн, зөв үзэл хандлага тэр байг гэхэд голч баримжаа юу юунаас илүү чухал болох нь. Энэ л өнцөг, “цонх”-оор ХМХ-үүд нийгмийн өмнө, хэрэглэгчийнхээ

өмнө үүрэг хариуцлага хүлээж, тэр төвшин, хүрээгээрээ эрх мэдлийн тогтолцоо болж байх учиртай. Нэн ялангуяа нийгмийн шинэ орчин ахуй, үнэлэмж, сэтгэхүйн өөрчлөлт бүхий шилжилтийн энэ цаг үед үнэнийг мэдэх нийгмийн “эрх”, түүнийг хүргэх хэвлэлийн “үүрэг” онцгой нөлөө бүхий болоод байна.

Нөгөө талаас нийгмийн шинжлэх ухааны хоёр өөр хандлага болох бие хүнийг дээдлэгч, эсхүл хамт нийтийн дэг журмыг онцлох тухай үзэл баримтлалын дунд ХМХ-ийнхээ үүрэг, байр суурийг томъёолох сонголтын өмнө аргагүйдээд байгаа нь бидний үнэн. Энд асуудлын мөн чанар нэг талаас нүүдэлчдийн, дорнын төр засаг, бүлэг зиндааг дээдэлдэг сэтгэхүй болон зах зээлийн, ардчилсан нийгмийн хувь хүний бие даасан байдлыг онцолдог амьдралын хэв маягийн дунд тодорхойгүй орхигдоод байна гэсэн үг. Мэдээж хамт нийтийн онол нь дорнын ухааны эш үндэстэй нийцэн, нийгмийг

бие хүнээс илүүд үздэг ч, харамсалтай нь төгсгөл нь коммунизм, фашизм хэмээх нийгмийг инженерчлэгч үзэл санааны туйлшралд хүргэдэг аюултай, харин бие хүнийг дээдлэх нь бидэнд дэндүү хол, язгуургүй байгаа нь бас тойрохын аргагүй үнэн...

Тиймээс бие хүнийг дээдлэгч үзэл номлолын зарчимд тулгуурлан, хамт нийтийн зарим нэг "санааг" хүлээн авах нь юу юунаас илүү зөв болоод байна. Үүнийг ч нийгмийн өмнө хариуцлагатай сэтгүүл зүйн онол хандлага агуулж чаддагаараа тоталитар хандлага уруу хэлбийх аюулыг тойрч гарсан юм. Энэ нь хэт төвлөрөл, төрийн хяналт зохицуулалт нь дарангуйлал уруу зайлшгүй хөтлөхийг мэдэрсэн улс төрийн бодлогын төдийгүй, хэвлэл мэдээллийнхэн зөвхөн ашиг орлого бус, нийгмийн өмнө хүлээсэн үүрэг хариуцлагаа ухамсарласны үр дүн гэж үздэг.

Түүнчлэн, өнгөрсөн зууны сүүлийн хагаст эдийн засгийн хүрээнд ч үйлдвэрлэгчид, худалдаачид хувийн эрх ашиг, сонирхлоо дээдэлснээр нийгмийн баялгийг бүтээдэг тухай үзэл, итгэл үнэмшлээ залруулж, нийгмийн

өмнө тодорхой хариуцлага хүлээх болсноо зөвшөөрсөн юм.

Гэхдээ хэвлэлийнхний хувьд өв уламжлан ирсэн "хязгааргүй" эрх чөлөөгөө хариуцлагаар солих нь амаргүй замаар явж ирсэн юм. Бүр XIX зууны дунд үеэс эхэлсэн боловсролтой, өөрийн гэсэн амьдралын зарчимтай уншигчдад татагдах болсон сэтгүүл зүйн зарим төлөөлөгчид мэргэжлийн ёс

зүйн мөрдлөгийг санаачилж байсан эхлэл, сургалтын тогтолцооны төлөвшил, Ж.Пулицерын нийгмийн эрх ашгийг хамгаалан бизнесээ өргөжүүлсэн туршлага — энэ бүхэн шинэчлэлтийн хөдөлгөгч хүч нь байлаа. Гэвч үйл явц санаснаар тийм ч хурдан өр-

«

Бүр XIX зууны дунд үеэс эхэлсэн боловсролтой, өөрийн гэсэн амьдралын зарчимтай уншигчдад татагдах болсон сэтгүүл зүйн зарим төлөөлөгчид мэргэжлийн ёс зүйн мөрдлөгийг санаачилж байсан эхлэл, сургалтын тогтолцооны төлөвшил, Ж.Пулицерын нийгмийн эрх ашгийг хамгаалан бизнесээ өргөжүүлсэн туршлага — энэ бүхэн шинэчлэлтийн хөдөлгөгч хүч нь байлаа.

»

нөөгүй бөгөөд 1947 онд гарсан Хэвлэл эрх чөлөөний асуудал эрхэлсэн комиссын илтгэлээр сая асуудал тодорхой болсон юм. Комисс орчин үеийн нийгмийн шаардаж буй мэдээллийн орчинд зайлшгүй баримтлах ёстой таван үндсэн эрэлтийг тодорхойлжээ. Үүнд:

Нэгдүгээрт: комиссын томъёолсноор хэвлэл "цаг үеийн үйл явдлын тухай үнэн бодит, бүрэн дүүрэн, нягтлан үзсэн тойм"-ыг мэдээлэх үүрэгтэй ажээ. Түүнчлэн, уншигчдад

баримт ба үзэл бодлын ялгааг тодотгон зааглан өгч байхыг онцолжээ. Тиймээс мэдээллийг бодитой, хувийн үзэл хандлагаас ангид, бүхий л тал, хүчин зүйлийг тэнцвэртэйгээр нэгтгэн боловсруулах үүрэг хариуцлага мэдээллийн хэрэгсэлд зайлшгүй зүйл болов. Комисс ч асуудлыг бүр тодорхойгоор “Нийтлэгдэж буй баримт үнэн байх нь хангалттай биш. Одоо баримтын тухай үнэнийг мэдээлэх нь шаардлагатай болжээ” хэмээн томъёолжээ.

Хоёрдугаарт: хэвлэл мэдээлэл нь “нийгмийн үзэл бодол ба байр суурийн солилцооны индэр” байх ёстой ажээ. Нэн ялангуяа томоохон мэдээллийн байгууллагуудад өөрсдийгөө нийгмийн шүүмжлэл, үзэл бодлын солилцооны талбар гэдгээ мартаж өсгүйг онцлон тэмдэглэжээ. Мэдээллийн “аваргууд” олон нийтийн санаа бодолд тулгуурлан, нийтлэл нэвтрүүлгийн баримт агуулгаа сонгох, өөрсдийн үзэл, үнэлэмжээр үйл явдал, асуудалд хандахаас татгалзах, эзэмшигч, эздийн байр суурийг бус, харин тал бүрийн эх сурвалж, хүчин зүйлийн хүрээнд тайлбар дүгнэлтээ тодорхойлох хэрэгтэй гэжээ. Учир нь либертари үзлийн эхэн үед төр засаг, эрх баригчид нийгмийн чөлөөт дуу хоолойны “дайсан” байсан бол өдгөө томоохон мэдээллийн компаниуд хувь хүний үзэл бодлыг “дарангуйлагч” болж хувирах аюул бодитой болжээ.

Гуравдугаарт: хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл нь нийгмийн бүх бүлэг, давхарга, хүрээний “дүр зургийг” тусгагч, илэрхийлэгч байх ёстой ажээ. Үүнд цагаачид, үндэсний цөөнх, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд зэрэг нийгмийн хүрээний тухай үнэн бодит, байр суурь, эрх ашгийг нь тодотгосон мэдээллийн “урсгал”-ын ач холбогдол онцгой болсныг, эсвэл тэдний дүр төрх, амьдрал ахуйг сөрөг, худал хуурмаг ойлголт, эсхүл “өрөвдөлтэй” мэтээр төсөөлдөг сэтгэхүйг өөрчлөх хэрэгтэйг дэлгэрүүлэн тайлбарлажээ.

Дөрөвдүгээрт: нийгмийн эрхэм үнэлэмж, үнэт зүйлийг илэрхийлэх, баталгаажуулах үүрэг байна. Энэ бол хэвлэл мэдээллийнхний тэргүүн зэргийн нийгмийн өмнө хүлээсэн үүрэг гэжээ. Сонин хэвлэлийн редакцийн нүүр, телевизийн тоймын цаг, кино найруулагчийн шийдэл зэрэг нь нийгмийн үнэлэмжийг илэрхийлэгч, хүндэтгэгч төдийгүй, тийм уламжлалыг баталгаажуулагч үүргээр хэм хэмжээ нь тодорхойлогдох ажээ.

Тавдугаарт: нийгмийн мэдээлэл авах, мэдээлэлтэй байх эрхийг хангах ёстой гэжээ. Комиссын үзэж байснаар баримт мэдээллийн үнэлэмж, шалгуур нь цаг үеийн өргөн хүрээний, олон талт байдлаар тодорхойлогдох болжээ. Өөрөөр хэлбэл, хэвлэл мэдээлэл нь аль болох нийгмийн өргөн хүрээг хамарч буй эсэхээрээ л “мэдээллийн

эрх чөлөө” хэмээх ойлголтыг тодотгох болно гэсэн үг болжээ.

Нийгмийн өмнө хариуцлагатай сэтгүүл зүйн онолоор бол төр засаг хэвлэлийн эрх чөлөөг хянаж хязгаарлах эрхгүй төдийгүй, харин ч түүнийг хөгжүүлэхэд дэм тус болох ёстой гэнэ. Төр засаг нь нийгмийг мэдээллээр хангах сэтгүүл зүйн үйл ажиллагааг дэмжиж, тийм нээлттэй харилцааны орчныг бүрдүүлэх эрх зүйн баталгаа, эдийн засгийн боломж, чөлөөт мэдээллийн эсрэг аливаа үйлдлийн хязгаарлалт зэрэг бодлого, шийдвэрээр нөлөөлөх үүрэгтэй болно. Гэхдээ энэ нь мэдээллийн үйл амьдралд шууд оролцно, зохицуулна гэсэн үг биш бөгөөд ердөө л үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг улс төрийн “золиос, өгөөш” болгохгүй байхад тусална гэсэн үг юм. Тэгээд ч тэр хэвлэлийн эрх чөлөөг хязгаарлахгүй, түүнд шууд нөлөөлөхгүй байх нь ёс зүйн үүрэг, зайлшгүй мөрдлөг нь байдаг.

Ийнхүү дээрх зүйл заалтуудаас ч сэтгүүлчийн ажил мэргэжлийн төдийгүй, манай нийгмийн харилцаа, улс орны хөгжил дэвшилд ч нэлээд чухал асуудал болоод байгаа “үнэн бодит мэдээллийг түгээх эрх хариуцлага”-ын тухай сэдвийг сонгон өөрийн үзэл бодлоо тэрлэхээр шийдсэн минь учиртай. Энэ тухай яриа хэдийгээр сэтгүүлч нөхдийн дунд багагүй байдаг ч дахин дахин нягталж, нийгмийн оюун санааны дархлааг бий болгох асууд-

лын хувьд үнэхээр чухал болоод байгаа билээ. Мөн үнэнийг мэдэх нийгмийн эрхийн өмнө хэвлэл мэдээллийнхэн хариуцлага хүлээхийн учир нь нэгдүгээрт: үнэн бодит мэдээлэл үгүйгээр нийгмийн санаа бодол, цаашилбал, хандлага, үнэлэмж төөрөлдөх, хоёрдугаарт: энэхүү олон нийтийн төөрөгдөл нь манай нийгмийн хөгжлийн жинхэнэ гарц боломжийг бүрхэгдүүлэх, гуравдугаарт: мэдээж энэ бүхэн нь аливаа асуудалд зөв шийдвэр, холч алхам хийхэд саад тээг болсоор байна. Тиймээс улс төрийн болон эдийн засгийн бүлэглэлийн явцуу сонирхлыг бус, улс нийгмийнхээ эрх ашгийг дээдэлсэн, хэн нэгний цаг үеийн, зуур бодол сэтгэлд нийцсэн үг тайлбарын туйлшралд авталгүй асуудлын мөн чанар, учир шалтгааныг тодотгосон сэтгүүл зүй хэрэгтэй байгааг хэлэх гэсэн юм. Ингээд үнэн бодит мэдээлэл түгээх эрх хариуцлагын талаар санал бодлоо хэлье.

1. Өнөөдөр улс орны маань тусгаар тогтнол, хөгжил дэвшлийн талаарх үзэл баримтлалд дэлхий дахинаа өрнөж буй даяарчлал, ардчилал, мэдээллийн технологийн эрс шинэчлэлийн давалгаагаар эрс хувьсан өөрчлөгдөж, олон олон шинэ асуулт хариултаа нэхэх боллоо. Гэхдээ энэ бүхэнд хариулт өгөхөд хамгийн чухал нь бид өөр хоорондоо эв нэгдэлтэй, гадаад талдаа идэвхтэй харилцаатай байж гэмээ нь

энэ их өөрчлөлтийн давалгаан дунд улс гэр хэмээх хөлөг онгоцоо зөв залуурдаж, бас урагшлах болно. Энэ бол бидний тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдлын баталгаа төдийгүй, түүний эх сурвалж юм. Харин тусгаар тогтносон, бүрэн эрхт улс орон байхын учир нь үндэстний сэргэн мандалт, хөгжил дэвшил юм. Мэдээж хөгжил дэвшлийн уг үндэс нь бүтээн байгуулалт боловч түүний өсөн төлжих шимт хөрс нь шударга ёс, хариуцлагыг дээдлэх ёс билээ.

Монгол оронд шударга ёс алдагдсан, хариуцлагагүй байдал даамжирсан тухай яриа дэндүү их байна. Бүр нүд дасаж, анхаарал

татахаа больтол ярьж бичих боллоо.

Гэхдээ шударга ёс, үнэнийг тогтоох нь зөвхөн хууль хяналтын байгууллагын ажил үүрэг гэж ойлгох нь учир дутагдалтай. Үнэний дэнс ч дан ганц эрх зүйн баримт бичигт оршдог зүйл биш ээ. Үнэний үр дагавар нийгмийн харилцаа, бодит амьдралын салаа мөчир бүрд ул мөрөө үлдээж, цаг хугацааны их орон зайг эрхшээдэг жамтай. Тиймээс үнэнийг олж, түүнийг цаг үе, нийгмийнхээ сайн сайхан,

ирээдүйн хөтөч болгох нь бид бүхний үүрэг, зорилго болоод байна. Үнэний цөм ч нийгмийн амьдралд, хүмүүсийн санаа бодолд, бодит ахуй байдалд байгаа нь хөдөлшгүй нотолгоо. Нөгөө талаар үнэнийг хий хоосон дээдлэн магтаж, шүтэх, эсвэл үгүйсгэх тийм зүйл ер байхгүй мэт аашлахын аль аль нь улс нийгэмд ч, хувь хүнд ч хэрэггүй.

Харин үнэнийг зөв үед, байх ёстой газар нь тавьж, бэрхшээлтэй, тулгамдаж буй саад бүхнээ гэтэлгэн арилгагч зам мөр болгох ёстой.

2. Хувь хүн ч тэр, ардчилсан нийгэм ч тэр төгс төгөлдөр бурхны бүтээл биш ээ. Үүнийг бид өнгөрсөн хорь шахам

жилийн туулж ирсэн туршлагаасаа, эрт цагийн түүх шастираас ч эргэн харж, ойлгож болно. Алдаа оноо ээлжлэн байдаг нь хүмүүний ертөнцийн жам ёс. Гэхдээ эцсийн эцэст хүн, улс гэр хөгжиж, дэвшиж байсан бас байгаа нь хүмүүний жам ёс. Мөн тэр бүхэнд хөгжлийн хүч, хөдөлгүүр нь үнэн байсан нь бас жам ёс. Үнэн ялж, бүхнийг урагшлуулж зарим үед аажим, зарим цагт эрс хөгжлийг дагуулж ирсэн. Тэгэхлээр нийгэм цаг үеийн маань үнэн

«

Нийгмийн өмнө хариуцлагатай сэтгүүл зүйн онолоор бол төр засаг хэвлэлийн эрх чөлөөг хянаж хязгаарлах эрхгүй төдийгүй, харин ч түүнийг хөгжүүлэхэд дэм тус болох ёстой гэнэ. Төр засаг нь нийгмийг мэдээллээр хангах сэтгүүл зүйн үйл ажиллагааг дэмжих, тийм нээлттэй харилцааны орчныг бүрдүүлэх эрх зүйн баталгаа, эдийн засгийн боломж, чөлөөт мэдээллийн эсрэг аливаа үйлдлийн хязгаарлалт зэрэг бодлого, шийдвэрээр нөлөөлөх үүрэгтэй болно.

»

гэдэг биднээс, хүнээс хол хөндий, хаа нэгтээ даяанчлан суудаг "гүн ухаантан" биш ээ. Үнэн бидний дунд оршиж, алдаа онооны маань шалтгаан болж байдаг. Энэ бол эртнээс нааш хэлцэж ирсэн алдаа онооны дэнсэн дээр үнэнийг олдог үг, ухааны маань уг сурвалж билээ. Тиймээс бидэнд үнэнийг мэдэх хэрэг, зайлшгүй шалтгаан байна гэсэн үг. Сайн муугаа ил тод ярихаасаа илүү түүнд оршиж буй үнэнийг мэдэх хэрэгтэй байна гэсэн үг.

Үг хэлэх эрх чөлөөний үнэ цэнэ нь ч үнэнийг мэдэхэд оршино. Бид энэ эрх чөлөөг арван найман жил бартаатай хүнд хэцүү замаар тээж өнөөдрийг хүргэлээ. Оносон мөр алдсан зүйл ч хаа хаанаа байлаа. Одоо бид үнэнийг мэдэх төрөлх эрхийнхээ "ид шид"-ийг үзэх цаг болжээ. Бидний өмнө үнэн худал нь үл мэдэгдэх хов жив, цуурхал, мэдэмхийрэл, үгүйсгэлийн манан байна. Харин тэр манан, харанхуйг гийгүүлэх цорын ганц гэрэл гэгээ нь үнэнийг мэдэх эрх чөлөө л байна. Бид худал гүтгэлэг, хов живийн их хашгираан, хэрүүл тэмцлийн хөлөг онгоц дээр байна. Тиймээс хөлөг онгоц маань хаашаа ч үгүй, дороо эргэсээр зарим үед хөдлөвч, эргэж хургасаар байна. Тэгэхлээр энэ их дуу чимээг нэгэн зүгт чиглүүлж, гагцхүү үнэн үгийг сонсох цаг болжээ. Үүнд л мэдээлэлтэй байх, үзэл бодолтой байх, эрх чөлөөний маань хэрэг гарна. Олон ургальч үзэл, мэтгэлцээн нийгмийн

эрүүл саруул чигч хөгжилд хэрэгтэй ч эцсийн зорилго маань хараахан биш юм аа. Бидний зорилго бол олон янзын үзэл бодол эрх ашгийг тэнцвэржүүлэн нэгтгэж, үнэнийг мэдэх, тэгснээрээ улс гэрийнхээ хөлгийн жолоог зөв залуурдахад оршиж байгаа юм. Энэ зорилго дор үгээ хэлж, үзэл бодлоо илэрхийлэхийн утга шалтгаан байгаа юм. Тэгэхлээр зөв залуур үнэн зөв мэдлэг, мэдээлэлтэй нийгмийн гарт байх нь ойлгомжтой. Тийм үг, үзэл санаа эрдэмтэнд ч, ард иргэдэд ч бүр хүүхэд багачуудад ч ус агаар мэт хэрэгтэй байна.

3. Бидний амьдарч буй цаг үеийн өөрчлөлтийн хурд хэзээ хэзээнээс илүү эрчтэй, хэмнэлтэй болжээ. Байгаль дэлхий, цаг агаар, хүн төрөлхтөн ч бидний санаж байснаас илүү ихээр өөрчлөгдөж байна. Дэлхийн эдийн засаг, улс төрийн харилцаа, улс орнуудын эрх ашиг, сонирхол ч хувьсан шинэчлэгдэж байна. Энэ бүхний үр дагавар болон шинэ шинэ асуудал бэрхшээл, зорилт биднээс хариу шийдлээ хүлээн даллан байна. Цаг үе, өөрчлөлтийг ойлгоход төрд ч, түмэн олонд ч хялбар бус байна. Өөрөөр хэлбэл, цаг үеэ ойлгох учир шалтгаан, мөн чанар олон тал, өнцөгтэйн дээр хувьсан өөрчлөгдөх нь хурдан түргэн байна.

Тиймээс үнэнийг мэдэх эрх маань магадгүй боломж хүсэл гэхээсээ илүү нийгмийн эрэлт хэрэгцээ, зайлшгүй

зүйл болжээ. Тэгэхлээр үнэний эрэлч сэтгүүлчдийн нийгмийн өмнө хүлээх үүрэг, оролцоо чухал бөгөөд хариуцлагатай болж байна. Тэр дундаа мэдлэг, мэдээллийн эрин зуунд үнэний үнэ цэнэ, нефть, алтнаас ч хэд дахин илүү өсөж, цаашид ч нэмэгдсээр байх нь. Мэдлэг үнэн байж, мэдлэг болдог шиг мэдээлэл ч бодитой байх ёстой. Үгүй ядаж монголчууд бидний ярьдгаар “дүн нуруутай” байх учиртай. Өөрчлөлт хувьслаар дүүрэн цаг үеийн мэдээлэл “дүн нуруутай” байж, сая ашигтай, үнэ цэнэтэй болно. Үнийн өсөлт, ядуурал, ажилгүйдэл, авлига манай нийгэмд бугшсаар байгааг ярих ёстой. Гэхдээ өнөөдөр эдгээр зүй бус үзэгдлийн учир шалтгаан, уг сурвалжийг бодитой, “дүн нуруутай” нийгэм олон нийтэд хүргэх нь юу юунаас чухал болоод байна.

Энэ бүхэн оршиж байгаагийн учир холбогдол, гадаад довтоод хүчин зүйл, нөлөө, үр дагаврыг мэдэх нь чухал байна. Хэн нэгний үгээр, нэгэн зүйл, таамгаар хэтийтгэн туйлширч бүхнийг тайлбарлан, хамгаалах нь хялбар боловч бодит үнэнд нийцэхгүй зүйл болох нь ойлгомжтой. Энэ бол дүн нуруутай тайлбар хандлага ч биш. Даяарчлал, мэдээллийн эрин үед бүр ч учир дутагдалтай үг, тайлбар болно. Тэгэхлээр талхыг цагаан будаагаар биш, үр тарианы гурилаар жигнэх ёстойн адил мэдээллийг үнэнээр, үгүй ядаж дүн нуруутай үг тайлбараар бүтээж байж

сая хэрэгтэй, ашигтай бүтээл болох нь ээ. Олон түмэн бодит мэдээллийг хүсэн эрэлхийлдгийн учир ч тархи оюуныхаа цангааг тайлахад оршиж буй хэрэг. Үүнийг би мэдээлэл үнэн бодитой байх хариуцлагатай байхын утга учир гэж үзэж байна. Бас ОНМХ нийгмийн өмнө хүлээх хариуцлага, үнэ цэнийн чин санаа юм.

4. Хариуцлагатай байна гэдэг ч үүрэг хүлээхийн нэр. Гэхдээ бас эрхтэй гэдгийг нь ч хүлээн зөвшөөрөх ёстой. Үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхтэй байж, үүрэг хариуцлагын тухай ярих нь ойлгомжтой. Тэгээд ч төр засгийн үүргийг нийгмийн мэдээлэл авах, үзэл бодлоо түгээх эрх чөлөөг баталгаажуулж, хамгаалах хэмээн томъёолдог. Тийм ч байх ёстой. Гэхдээ бас нийгэм зөв голч үзэл бодолтой байхын тулд үнэнийг мэдэх эрхтэй. Энэ эрхийг баталгаажуулж хамгаалах нь хэвлэл мэдээллийнхний үүрэг бас эрх мэдэл нь. Харин нийгэм нь олж авсан мэдээллийнхээ хүрээнд өөрийн эрх ашиг, үнэлэмжээ тодорхойлж, түүгээрээ төр засгийг шахаж шаардаж, шүүмжилж, бас дэмжиж байх эрхээ эдэлж байх учиртай. Тиймээс ч төр засаг, нийгмийн амьдралыг зохицуулж, хөгжин дэвших таатай орчныг нь бүрдүүлэх үүрэгтэй бөгөөд бас тодорхой эрх мэдэлтэй байхын учиртай. Энэхүү гурвалсан холбоонд л үнэнийг мэдэх үүрэг зорилго, мөн хариуцлагын учир шалтгаан байгаа юм.

Хөөргөн магтах, гүтгэн доромжлохын аль нь ч тэр үнэнд үл нийцэхийн учир ч эрх хариуцлагын холбоонд байна. Цаг үе маань ч үнэнийг мэдээлэх эрх хариуцлагын холбоог сэтгүүлчдээс хүсэж, бас шаардаж байна. Мэдээж хариуцлагыг дан ганц сэтгүүлчдээс шаардаж байна гэвэл эндүүрэл болно.

5. Нөгөө талаар өнгөрсөн хо­риод жилд төр засаг, албан тушаалтны хариуцлагыг сон­гуулийн дүн, сэтгүүлчдийн шүүмжлэл, эдийн засгийн хоцрогдол, улс төрийн хямралаар иш үндэс болгон дүгнэж цэгнэж, багагүй ярьж ирсэн. Бүрэн дүүрэн биш ч төрд зохих оноо, дүнг нь өгсөөр ч ирсэн. Харин хэвлэл мэдээл­лийнхний үүрэг хариуцлагын тухай саяхнаас ярьж, хэлэлцэж, бодож эхэл­сэн нь нууц биш. Тиймээс сэтгүүлчид юу хүссэнээ хэлж, бичиж, бас тулгаж, түүндээ эрдэж явсан нь нууц биш. Нөгөөтэйгүүр сэтгүүлчдийн хариуцла­гын тухай зөвхөн ярих бус бүр бодит зүйл болгох нь цаг үеийн шаардлага болоод байгаа нь нууц биш. Гэхдээ энд хэн нэгэн хүний өмнө, эсвэл улс төрийн намын өмнө, бүр төрийн өмнө хүлээх хариуцлагын тухай яриагүй. Сэтгүүлч

хүн нийгмийнхээ өмнө, түүний үнэнийг мэдэх эрхийнх нь өмнө хариуцлага хүлээх ёстой гэсэн юм.

Эцэст нь хэлэхэд үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө нь хүний туйлын дээд эрх зориг, тэр дундаа бусдын эрх ашгаас өөрийнхийг илүүд үзэх, нийг­мийн үнэлэмж, дэг журмыг үл ойшоох “дарх” хэмээн ойлгож болохгүй. Бурх­наас хүнд заяасан төрөлх хишиг болох эрх чөлөө хэмээх ойлголт нь төр засгийн дарангуйллыг яллах түүхэн үүргээ гүйцэтгээд нэгэнт өнгөрчээ. Тий­мээс өнөөдөр бид хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний асуудлыг өөрөөр үзэх, эргэн харах нь зайлшгүй зүйл болоод байгаа ажгуу.

Ашигласан бүтээлийн жагсаалт

1. *Б о а з Д.* 2005. Либертарианизм. УБ.
2. *Сиберт Ф., Шрамм У., Пите рсон Т.* 1998. Четыре теории прессы. М.
3. *Mill J. S.* 1947. On Liberty. N.-Y.
4. *Jensen J.* 1950. Toward a Solution of the Problem of Freedom of the Press. N.-Y.
5. *Vyshinsky A.* 1948. The Law of the Soviet State. N.-Y.
6. *Inkeles A.* 1950. Public Opinion in Soviet Russia. С.